

SOPOL MADANIYATI TARIXIGA OID TADQIQOTLARDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA AHAMIYATI

Xurshidbek Abdumutalov Qahramonjon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 4 bosqich talabasi
+998908516199

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8046594>

Sopol buyumlar ming yillar davomida insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Sopol madaniyatni o'rganish arxeologlar, antropologlar, tarixchilarga qadimgi jamiyatlarning turmush tarzi, e'tiqodi va texnika taraqqiyoti haqida tushunchaga ega bo'lish imkonini berdi. Zamonaviy fan-texnika yutuqlari bilan sopol madaniyatni o'rganishning yangi yo'nalishlari paydo bo'ldi, bu esa uni zamonaviy va dinamik tadqiqot sohasiga aylantirdi. Ushbu maqolada sopol madaniyat tarixini tadqiq etishda zamonaviy yondashuvlar va ularning ahamiyatini tadqiq etamiz.

1-yondashuv: Ilmiy texnika

Sopol madaniyatni o'rganishning eng muhim zamonaviy yo'nalishlaridan biri ilmiy texnikalardan foydalanishdir. Olimlar sopol parchalar yoshini aniqlash uchun radiokarbon bilan suhbatlashish va termoluminesensiya kabi turli usullardan foydalanadilar, bu esa madaniy rivojlanishning yanada mukammal vaqtini ta'minlashga imkon beradi. Rentgen floresansi va boshqa spektroskopik usullar, shuningdek, sopol xom ashyoning tarkibi to'g'risida ma'lumot berishi mumkin, bu materialning geografik kelib chiqishini aniqlashga va qadimgi jamiyatlar foydalanadigan savdo yo'llarini izlashga yordam beradi.

2-yondashuv: Etnoarxeologiya

Sopol madaniyatni o'rganishning yana bir zamonaviy usuli etnoarxeologiya orqali amalga oshirishdir. Bu hozirgi an'anaviy jamiyatlarni o'rganish bo'lib, ular hali ham sopol buyumlarni ajdodlari kabi yasamoqdalar. Tadqiqotchilar ushbu jamiyatlarni kuzatish orqali qadimgi sopol ishlab chiqarish usullari ortidagi texnik, madaniy va ramziy ma'noni yaxshiroq tushunishlari mumkin. Ushbu yondashuv sopol idishlarning ko'zdan kechirilgan tomonlarini va uning o'tmish jamiyatlaridagi rolini, masalan, sopol idishlarning gender rollarini va sopol ishlab chiqarish usullari qanday paydo bo'lganligini ochishga yordam beradi.

Sopol madaniyati tarixini tadqiq qilishning ahamiyati

Sopol madaniyat tarixida o'tmish sivilizatsiyalari, jumladan, ularning iqtisodiyoti, ijtimoiy tuzumi va urf-odatlar haqida jiddiy ma'lumotlar berilgan. Tadqiqotchilar sopol parchalarini tekshirib, qadimgi jamiyatlarning oziq-ovqat, kiyim-kechak va texnologiyasi haqida ma'lumot olishlari mumkin. Sopol idishlar o'tmishdagi diniy e'tiqod, badiiy uslub va madaniy odatlar haqida ham tushunchalar beradi. Bundan tashqari, sopol madaniyatni o'rganish inson va tabiiy dunyo o'rtasidagi munosabatlarni tushunish uchun kengroq ahamiyatga ega, chunki sopol idishlar ko'pincha mahalliy manbali tabiiy materiallar bilan tayyorlanadi.

Sopolli madaniyati – o'zbekistonning janubiy hududlarida dehqonchilik bilan shug'ullanuvchi jez davri qabilalarining ijtimoiy iqtisodiy siyosiy va etnomadaniy rivojlanish holati arxeologik manbalarda aks etgan moddiy madaniyat majmuasi (mil. av. 2ming yillik). Kelib chikishi jihatidan qad. Sharq tamadduni bilan boglik bu madaniyat yodgorliklari O'zbekistonning Surxondaryo viloyati, qo'shni Tojikiston hududlaridan topib o'rganilgan (Sopollitepa, Jarqo'ton, Mo'lalitepa, Bo'ston, Bo'yrachi, Nurek, Tandiryo'l). Uning eng qad. va birinchi bor topib o'rganilgan yodgorligi Sopollitepa bo'lib, ushbu arxeologik madaniyat ham shu

yodgorlik nomi bilan ataladigan bo'ldi. Sopollitepa va Jarqo'tonda o'tkazilgan keng ko'lamli izlanishlar Sm.ni moddiy va ma'naviy dunyosi haqida to'liq ma'lumot beradi. Shunga qaramay, Janubiy O'zbekistonda shu madaniyatga tegishli 20 ga yaqin yodgorlik topib o'rganilgan.

Sm. uchun xom g'ishtlardan qurilgan mahobatli arxitektura, sug'orma dehqonchilik, yuksak darajada rivojlangan ko'p tarmoqli hunarmandchilik, ayniqsa, uning kulolchilik, metallurgiya, zargarlik, to'qimachilik va teriga ishlov berish sohalari yaxshi rivojlangan. Diniy e'tiqod zaminida olovga siginish muhim rol o'ynagan.

Sm.ning Jarqo'tondek yodgorligi misolida o'zbek davlatchiligining ilk ildizlarini kuzatish mumkin. Topilmalar tarixiy taxdiliga kura, Sopolli madaniyatida Zardusht islohiga qadar olovga topinish va xauma ichimligini ilohiylashtirish kuchli bo'lgan. Uning dalili sifatida Jarqo'ton ibodatxonasining ochilishi va o'rganilishini ko'rsatish mumkin (qarang Jarso'ton otashkadasi). Ashyoviy dalillar taxdilidan kelib chiqib, quyidagi yakuniy xulosaga kelish mumkin: 1) O'zbekiston Respublikasining jan. viloyatlarida mil. av. 2 ming yillikning birinchi yarmi davomida qad. Sharq tamadduniga xos tarixiy sharoitda Sm. bazasida yuksak rivojlangan qad. ilk shahar madaniyati tarkib topdi; 2) agar Sopollitepa o'zining qad. shaharsozlik madaniyatiga xos barcha alomatlari bilan protoshahar, ya'ni Avestoda tilga olingan vara inshootini eslatsa, Jarqo'ton yodgorligi O'zbekiston xududida birinchi bor shakllangan tom ma'nodagi qad. shahar edi; 3) muayyan yodgorlikni qad. shahar deb atalishi uchun qo'yiladigan ilmiy talablardan kelib chiqilganda ham Jarqo'ton u talablarga javob berishi mumkin bo'lgan noyob yodgorlikdir. Qad. shaharlarga xos bo'lgan birinchi alomat — shahar maydonida arki a'lo va shahriston tarkib topgan bo'lishi lozim bo'lsa, Jarqo'tonda bu sodir bo'lgan, ya'ni 100 gektarlik Jarqo'tonning 3 gektari arki a'lo va qolgan qismi shahriston maydonini tashkil etadi. Ikkinchi alomat — o'troq dehqonchilik madaniyati Ag'olisi zich joylashgan maskan mudofaa devorlari bilan o'rab olingan bo'lishi. Uchinchi alomat — shahar arki kismida mahobatli binoning, ya'ni umumshahar jamoalari boshlig'i qarorgohining tarkib topishi Jarqo'tonda o'z aksini topgan. To'rtinchi alomat — shahar maydonida barcha uchun barobar xizmat qiluvchi bosh sajdagoh — diniy mafkura markazi shakllangan bo'lishi. Beshinchi alomat — qad. shaharda xunarmandchilikning yuksak darajada tarkib topgan bo'lishi. Shahar hunarmandchilik mahsulotlari ichki bozor hamda tashqi bozor uchun ham keng ko'lamda ishlab chiqarilgan. Masalan, kulolchilik mahsulotlarining uzoq Xitoy hududlarigacha kirib borganligi haqida guvohlik beruvchi ashyoviy dalillar ushbu qad. shahar madaniyatida mavjud. Demak, bu o'sha davr shahar aholisi tarkibi haqida faraz qilishga ishora bo'lib, qad. Jarqo'ton shahar aholisi erkin dehqon jamoalari — kashovarzlardan tashqari shahar hunar va savdo axdidan ham iborat bo'lgan. Shahar xayoti nafaqat diniy, balki dunyoviy jihatdan tashkil etilgan boshqaruv tizimi asosida qurilgan. Shahar hukmdorining mahobatli koshonasining arki a'loda shakllanishi bunga dalolatdir.

Xulosa qilib shuni ta'kidlaki, sopol madaniyat tarixini tadqiq qilishning zamonaviy yo'nalishlari tadqiqotchilarga qadimgi dunyo haqida chuqurroq tushunchalarga ega bo'lish imkonini berdi. Ilmiy usullar va etnoarchaeologiya sopol idishlarni o'rganishni inqilob qildi, bu esa o'tmishni yanada mukammal tushunishga imkon berdi. Sopol madaniyat tarixini tadqiq qilishning ahamiyati arxeologik maydondan tashqariga ham cho'zilib, turli sohalarga, jumladan, san'at tarixi, antropologiya, sotsiologiyaga ham dolzarbdir.

References:

1. DAVRONOVA, NILUFAR. "QADIMGI YEVROPA ANTIK SANATI." Наука и технология в современном мире 2.8 (2023): 53-56.
2. Davronova, Nilufar. "«GEOMETRIK GRAFIKA TARIXI» GA KIRISH.«GEOMETRIK GRAFIKA TARIXI» NING MAQSAD VA VAZIFALARI." Наука и технология в современном мире 2.11 (2023): 13-17.
3. Davronova, Nilufar. "INSON QOMATINING TURLI RAKURS VA HOLATLARDA MAVZULI QALAMCHIZGILARI (MEHNAT JARAYONI, SPORT MUSOBAQALARI VA SUYANIB TURGAN) CHIZISH ORQALI INSON TANA A'ZOLARI NISBATLARINI CHIZIQLI KONSTRUKTIV O'RGANISH. METODIKASI." Наука и технология в современном мире 2.11 (2023): 18-22.
4. Davronova, Nilufar. "RANGTASVIR MATERIALLARI VA ISH QUROLLARIDAN NATURADAN ISHLASHDA FOYDALANISH METODIKASI." Наука и технология в современном мире 2.11 (2023): 7-12.
5. Davronova, Nilufar. "RANGTASVIRNING MUSTAQIL JANRI SIFATIDA. NATYURMORT TUZISH VA UNI TASVIRLASH USULLARI." Инновационные исследования в современном мире: теория и практика 2.10 (2023): 68-72.
6. Alieva, Susanna S., and Nilufar Davronova. "Financial Recovery of Enterprises in the Conditions of Innovative Economy." Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress 2.3 (2023): 163-169.
7. Zokirova, Shaxlohon. "TASVIRIY SAN'AT O'QITISHDA NATYUMORT ISHLASH METODIKASI." Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования 2.6 (2023): 59-61.
8. Zokirova, Shaxlohon. "TASVIRIY SAN'ATDA MANZARA JANRI." Инновационные исследования в современном мире: теория и практика 2.11 (2023): 28-31.
9. Zokirova, Shaxlohon. "TASVIRIY SAN'ATDA MANZARA JANRINING TUTGAN O'RNI." Естественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования 2.3 (2023): 57-59.
10. Shahlokhon, Zokirova. "Research of effective teaching methodologies of drawing lessons." Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching 20 (2023): 114-116.